

УДК 342.55:340.114[004]

ДУБНЯК М.В., аспірант НДІ інформатики і права НАПрН України

ФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ СПЕЦИФІЧНИХ ПРАВОВИХ ПРИНЦИПІВ ІНФОРМАЦІЙНОЇ ВЗАЄМОДІЇ В МІСЦЕВОМУ САМОВРЯДУВАННІ

Анотація. В статті проаналізовано системи принципів інформаційного права та принципи функціонування місцевого самоврядування, які визначають особливості правового регулювання в цій сфері. Встановлено, що систему принципів доцільно будувати навколо функціональних критеріїв діяльності в певній предметній сфері. Запропоновано теоретичне обґрунтування та сформульовано систему правових принципів інформаційної взаємодії в місцевому самоврядуванні.

Ключові слова: принципи інформаційного права, система принципів, інформаційна взаємодія, функціональний критерій, місцеве самоврядування.

Аннотация. В статье проанализированы системы принципов информационного права и принципы функционирования местного самоуправления, определяющие особенности правового регулирования в этой сфере. Установлено, что систему принципов целесообразно строить вокруг функциональных критериев деятельности в определенной предметной области. Предложено теоретическое обоснование и сформулирована система правовых принципов информационного взаимодействия в местном самоуправлении.

Ключевые слова: принципы информационного права, система принципов, информационное взаимодействие, функциональный критерий, местное самоуправление.

Summary. In this article the systems of principles of information law was analyzed. Investigation was conducted on the system of local self-government features, which defines the legal regulation of this sphere. It was found that the system is better to be formed around the functional criteria principles. A theoretical justification and legal principles of informational inter-operation at the local self-government level was formed.

Keywords: information law principles, the system of principles, informational inter-operation, functional criteria, local self-government.

Постановка проблеми. Для підвищення якості життя бажано обов'язково залучати населення до вирішення питань місцевого значення. Але це може бути можливим, якщо правові процедури та механізми взаємодії всіх суб'єктів місцевого самоврядування будуть прості і зрозумілі кожному громадянину.

В актах міжнародного права зазначається необхідність використання різноманітних методів та способів залучення громадян до процесу прийняття рішення місцевими органами влади. Вбачається, що при цьому потрібно застосовувати широкий спектр інструментів забезпечення інформаційної взаємодії між суб'єктами самоврядування. В сучасних умовах забезпечити інформаційну взаємодію з великою кількістю населення з метою їх залучення до процесу прийняття рішення можливо лише з використанням можливостей інформаційно-комунікаційних (далі – ІКТ) та Інтернет-технологій.

В національному законодавстві, як правове регулювання залучення громадян, так і правова регламентація процесу інформаційної взаємодії всіх суб'єктів місцевого самоврядування, знаходиться на початковому рівні. Тому, з метою підвищення якості прийняття рішень місцевою владою шляхом ефективного залучення громадян, необхідно здійснити заходи щодо формування відповідного законодавства з питань інформаційної взаємодії в місцевому самоврядуванні. При цьому з методологічної точки зору потрібно приділити увагу правовим принципам забезпечення інформаційної взаємодії, оскільки в теорії права принципи визнаються як система координат при формуванні законодавства.

Аналіз останніх публікацій свідчить про те, що принципи інформаційного права досліджувались в роботах І.В. Арістової, О.А. Баранова, К.І. Белякова, В.М. Брижко, І.Ф. Коржа, І.В. Панової, І.М. Сопілко, Є.С. Цимбаленко, М.Я. Швеця. Але принципи інформаційного права, які запропоновані деякими авторами, внаслідок високого рівня абстрагування, не враховують особливості суспільних відносин в процесі забезпечення інформаційної взаємодії суб'єктів місцевого самоврядування. Отже, є актуальним завдання формування специфічних правових принципів щодо удосконалення національного законодавства в частині правового регулювання забезпечення інформаційної взаємодії суб'єктів місцевого самоврядування.

Метою статті є формування та теоретичне обґрунтування системи специфічних принципів інформаційної взаємодії в місцевому самоврядуванні.

Виклад основного матеріалу. Для формування системи специфічних правових принципів інформаційної взаємодії в місцевому самоврядуванні слід дослідити класифікацію принципів права в цілому та систему принципів інформаційного права. Крім того, враховуючи характер предметної сфери правового регулювання, а саме місцеве самоврядування, бажано дослідити принципи цієї сфери, напрацьовані в науці публічного управління у сукупності з принципами інформаційного права з метою їх співвіднесення та гармонійного поєднання.

Вбачається, що саме такий підхід може забезпечити належний рівень теоретичного узагальнення і обґрунтування, що створить належні умови для врахування особливостей здійснення та правового регулювання суспільних відносин в місцевому самоврядуванні.

Згідно з визначенням, яке пропонує М.І. Байтін, принципи права – це основні начала, положення, ідеї, що виражають суть права як специфічного соціального регулятора. Принципи є основою права, містяться у його змісті, виступають як орієнтири у формуванні права, відбивають сутність права та основні зв'язки, які реально існують у правовій системі [1, с. 151].

Найбільш вдале, на наш погляд, визначення надала О.Ф. Скакун, за яким принципи права – це об'єктивно властиві праву відправні начала, незаперечні вимоги (позитивні зобов'язання), які ставляться до учасників суспільних відносин з метою гармонічного поєднання індивідуальних, групових і громадських інтересів. Іншими словами, це є своєрідна система координат, у рамках якої розвивається право, і одночасно вектор, який визначає напрямок його розвитку [2].

Принципи сфери інформаційного права – це зафіксовані у європейських правових стандартах ідеї і приписи, які визначають суть інформаційних правовідносин і їх упорядкування, що визначає системний зміст правових норм і інститутів в інформаційній сфері [3, с. 26].

При розгляді принципів інформаційного права, як основних ідей, начал, що тим чи іншим способом виражені в праві, К.І. Беляков наголошує на їх інформаційній сутності та на тому, що вони є інформаційним відображенням в праві основних зв'язків, що реально існують у правовій системі [4, с. 18].

У різних роботах науковців пропонуються різноманітні принципи інформаційного права. Так, С.П. Кудрявцева та В.В. Колос відзначають такі принципи інформаційного права як: пріоритет повідомлень, недопущення цензури, віддзеркалення інтересів всіх верств населення [5, с. 325].

Принцип своєчасного отримання та оприлюднення органами державної влади інформації з одночасним визначенням відповідальності за несвоєчасне надання інформації пропонує І.М. Сопілко. Крім того, вона звертає увагу на принципи законності отримання інформації, платного чи безоплатного надання інформації [6].

Більш змістовно принципи інформаційного права виклала Л.П. Коваленко, яка до них відносить наступні:

- законності, відповідальності за інформаційне регулювання;
- пріоритет прав особи;
- вільного створення і поширення інформації, не забороненої законом;
- заборони створення і поширення інформації, шкідливої та небезпечної для розвитку особистості;
- повноти опрацювання та оперативності надання інформації;
- вилучення “відчуженої” інформації в її власника;
- наявності організаційної форми інформації;
- екземплярності інформації [7, с. 191-193].

В.М. Брижко пропонує до переліку принципів інформаційного права додати принцип матеріальності, за яким інформаційна продукція (продукт), яка розміщена на матеріальному носії і передбачає забезпечення потреб в упорядкуванні товарно-грошових відносин, повинна одержати статус товару з правом власності на нього, на визначених законом умовах [3, с. 26].

Досліджуючи інформаційне право країн західної Європи І.Р. Боднар виділяє наступні загальні принципи інформаційного права:

- законність;
- свобода доступу до інформації;
- забезпечення інформаційної безпеки;
- комплексність відносин в інформаційній сфері;
- вільне вираження думок;
- рівність перед законом;
- захист авторських прав [8, с. 37].

На відміну від інших, В.В. Колос пропонує введення спеціальних принципів інформаційного права, які враховують особливості правового регулювання інформаційної діяльності в певному інституті, наприклад для відносин в мережі інтернет наведено наступні: принцип користування мережею інтернет, принцип глобального характеру мережі Інтернет, принцип приватного життя і права на автономію, принцип доступності інформації. Для інституту телерадіомовлення він виділяє такі принципи: недопущення цензури, віддзеркалення інтересів всіх груп споживачів, ліцензування, захисту авторських і суміжних прав, пріоритету повідомлень про події державної і суспільної значущості [5, с. 325].

Вбачається, що при формуванні принципів інформаційного права не всі науковці використовували системний підхід, визначали відповідні критерії їх відбору. Тому запропоновані ними принципи, як правило, сформовані досить узагальнено, без належного теоретичного обґрунтування.

В останні роки отримала поширення наукова класифікація принципів шляхом їх поділу на загально-правові, міжгалузеві та спеціально-галузеві. В теорії інформаційного права теоретико-методологічний підхід до формування системи принципів запропоновано О.А. Барановим, який, враховуючи вищезазначену систему класифікації, визначає в якості складових принципів інформаційного права – загально-правові, міжгалузеві та специфічні принципи. Формування принципів інформаційного права цим автором здійснюється на основі функціонального критерію для інформаційної сфери, в якості якого він визначає атрибутивну властивість будь-якої соціальної системи – інформаційну безпеку. Запропонована О.А. Барановим система принципів інформаційного права відображена у Таблиці 1 [9, с. 142-151]. Вбачається, що

О.А. Баранов визначив “інформаційну безпеку” як функціональний критерій лише в якості прикладу. В дійсності таких основоположних функціональних критеріїв для будь-якої соціальної сфери людської діяльності має бути декілька, відповідно до множини цілей, які суспільство має досягати. Отже, система принципів правового регулювання має спиратись на систему функціональних критеріїв діяльності соціуму, які в свою чергу обумовлюються загальною метою його розвитку.

Таблиця 1

Принципи інформаційного права		
Загально-правові принципи	Міжгалузеві принципи	Специфічні принципи
Дотримання захисту прав і свобод людини. Соціальної справедливості та свободи. Гуманізм та демократизм. Верховенство права і рівності громадян перед законом. Єдності прав і обов'язків. Верховенства закону над іншими нормативними актами. Відповідальності за наявності вини.	Недоторканності власності. Свободи договору. Свободи творчості. Заохочення конкуренції. Рационального використання ресурсів. Недискримінаційного доступу до інфраструктури.	Забезпечення інформаційної безпеки. Свободи отримання і поширення інформації. Об'єктивності, достовірності, повноти і своєчасності інформації. Гармонізації прав і законних інтересів особи, суспільства і держави в інформаційній сфері. Мінімізації негативного інформаційного впливу. Мінімізації негативних наслідків функціонування інформаційних технологій. Недопущення несанкціонованого доступу, поширення, використання, порушення цілісності та знищення інформації. Не відторгнення інформації. Єдності та відмінності інформації та носія інформації. Об'єктності надання інформації. Первинності створення інформації. Обмеження доступу до інформації виключно на підставі закону. Обов'язкового оприлюднення суспільно важливої інформації. Взаємної гармонізації інформаційного права і всієї системи національного законодавства. Гармонізації українського інформаційного законодавства з міжнародним правом і законодавством інших країн.

Таким чином, при формуванні специфічних принципів інформаційного права у сфері правового регулювання інформаційної взаємодії суб'єктів місцевого самоврядування, необхідно розглянути функції місцевого самоврядування, на базі яких виділити відповідні функціональні критерії діяльності місцевого самоврядування.

З огляду на Конституцію України та низку міжнародних актів можна стверджувати, що в сфері публічного управління такими функціональними критеріями діяльності органів місцевого самоврядування (далі – ОМС) можна вважати наступні:

- підвищення якості життя громадян відповідно до стандартів, які демонструють більшість демократичних країн;
- максимальне залучення громадян до процесу прийняття рішень;
- підвищення довіри населення до діяльності ОМС, зокрема до їх виконавчих органів.

Цікавим є те, що зазначені функціональні критерії діяльності місцевого самоврядування корелюються з принципами публічного управління, які З.Р. Кісіль та Р.В. Кісіль розуміють як основні, вихідні положення, на яких ґрунтується та функціонує управлінська діяльність та які можуть бути сформульовані у вигляді певних правил поведінки, закріплених правом [10].

Щодо принципів місцевого самоврядування, то В.М. Падалко вважає, що вони є орієнтирами діяльності суб'єктів муніципального права, служать критеріями поведінки учасників муніципально-правових відносин, а принципи муніципального права впливають на зміст муніципальної управлінської діяльності, функціонування всього механізму муніципально-правового регулювання, виражають і охороняють систему загальнолюдських цінностей громадянського суспільства [11].

Спираючись на системний підхід, вважаємо, що принципи публічного управління, зокрема, принципи функціонування місцевого самоврядування, є принципами більш високого порядку абстрагування, ніж принципи інформаційного права в частині забезпечення інформаційної взаємодії суб'єктів місцевого самоврядування. Саме тому зміст принципів функціонування місцевого самоврядування, які є дотичними до інформаційної взаємодії, доцільно врахувати при формулюванні відповідних специфічних принципів інформаційного права.

В Законі України “Про місцеве самоврядування” можна виділити принципи, дотичні до інформаційної взаємодії: гласність та підзвітність перед територіальними громадами їх органів [12]. У Європейській Хартії в якості принципів місцевого самоврядування визначаються наступні: пріоритетності прав і свобод громадян у діяльності місцевого самоврядування; здійснення управління та регулювання в інтересах місцевого населення [13]. Також до принципів місцевого самоврядування О.М. Цукан додає принцип субсидіарності, основним змістом якого є максимальне наближення процесу прийняття рішень до громадянина, в інтересах якого вони приймаються. Цим вченим сформульовано ще низку інших принципів функціонування місцевого самоврядування: повсюдності, взаємодії з громадськими організаціями і рухами, поєднання інститутів представницької та безпосередньої демократії [14].

Валенсійська декларація до принципів демократичного врядування на місцевому рівні відносить: принцип чутливого реагування на очікування та потреби громадян; принцип ефективності та результативності; принцип відкритості та прозорості; принцип забезпечення переваги суспільних інтересів над приватними; принцип відкритості до інновацій та змін; принцип захищеності та поваги до всіх громадян без дискримінації будь-кого [15].

Маючи на увазі державно-управлінський аспект, А.Й. Серант в якості принципів щодо налагодження зв'язків, комунікації та взаємодії влади з громадськістю пропонує наступні: цілеспрямованості; планування та прогнозування; технологічної гнучкості; взаємної доповнюваності; достовірності; двосторонньої системної комунікації; підконтрольності та публічності [16, с. 10].

Використання принципів функціонування місцевого самоврядування, напрацьованих в науці з публічного управління, при визначенні функціональних критеріїв з метою формування специфічних правових принципів інформаційної взаємодії, створює сприятливі умови функціонування всієї системи місцевого самоврядування.

У Таблиці 2 в якості прикладу, відповідно до функціональних критеріїв діяльності ОМС, наведено деяку сукупність специфічних правових принципів інформаційної взаємодії в місцевому самоврядуванні, кожен з яких поставлено у відповідність до певного принципу функціонування місцевого самоврядування.

Таблиця 2

Відповідність принципів функціонування місцевого самоврядування та специфічних правових принципів інформаційної взаємодії за певними функціональними критеріями діяльності ОМС	
Принципи функціонування місцевого самоврядування	Специфічні правові принципи інформаційної взаємодії в місцевому самоврядуванні
1. Функціональний критерій – підвищення якості життя громадян відповідно до стандартів, які демонструють більшість демократичних країн	
<p>1. Підзвітності ОМС перед територіальною громадою їх органів, достовірність. Ефективність управління залежить від наявності зворотного зв'язку, який забезпечує можливість проведення оцінки ступеню досягнення мети діяльності ОМС. Найбільш ефективний зворотній зв'язок створюється саме громадянами, яких стосуються управлінське рішення, але для проведення такої оцінки ОМС повинні звітувати перед громадою щодо своєї діяльності, надаючи при цьому достовірні дані.</p>	<p>1. Забезпечення поширення повної та достовірної інформації про діяльність ОМС. Ефективність втілення в життя принципу підзвітності залежить від визначення юридичних обов'язків суб'єктів ОМС щодо своєчасного, повного та достовірного надання інформації відносно всіх аспектів його діяльності усій громаді, зокрема, відносно процесу прийняття рішень та їх виконання . Саме наявність такого принципу надає можливість створити умови інформаційної взаємодії, відповідні принципу підзвітності.</p>
<p>2. Здійснення управління та регулювання в інтересах місцевого населення. Рішення, які приймаються ОМС, мають відповідати інтересам членів всієї громади, але громада складається з окремих груп громадян, які мають різні інтереси та потреби. В той же час різні громадяни мають не однакові можливості щодо доведення до ОМС інформації про свої потреби та інтереси. Зазначений принцип вимагає врахування інтересів як всієї громади, так і окремих груп громадян.</p>	<p>2.1. Різноманітність комунікаційних каналів. ОМС мають забезпечити збір інформації про інтереси та потреби громади за допомогою усіх доступних для членів громади комунікаційних каналів та інструментів інформаційної взаємодії. Комунікації та інструменти інформаційної взаємодії бажано реалізовувати з врахуванням ресурсів та можливостей ІКТ. 2.2. Ідентифікації громадян за інтересами та потребами. Задля організації можливості локалізації певних проблем відносно окремих груп громадян повинна бути організована система збору інформації від груп, однорідних за їх інтересами та потребами.</p>
<p>3. Чутливого реагування на очікування та потреби громадян Для своєчасного виявлення ситуацій, що породжують або потенційно можуть призвести до виникнення проблем, ОМС зацікавлені в організації постійної комунікації з окремими групами громадян або громадськими організаціям з метою своєчасного реагування на очікування громадян.</p>	<p>3. Вичерпного, своєчасного збору конкретної інформації щодо інтересів громадськості З метою забезпечення чутливого реагування на потреби громадян використовувати всі можливі форми та інструменти для організації інформаційної взаємодії зі всіма громадянами, окремими групами чи громадськими організаціями для збору інформації про їх наявні проблеми або ситуації, що провокують появу певних проблем. При цьому така організація інформаційної взаємодії повинна закріплюватись в якості обов'язку ОМС.</p>

2. Функціональний критерій – максимальне залучення громадян до процесу прийняття рішень в системі місцевого самоврядування	
<p>1. Принцип ефективності та результативності Більшість рішень, що приймаються ОМС, виконуються їх виконавчими органами. Як правило, механізмом контролю за виконання рішення є визначення відповідальної особи. Однак в рішенні не вказуються конкретні засоби, способи і алгоритми виконання, що може призвести до спотворення результату. Таким чином, під час прийняття рішення та його виконання потрібні процедури взаємодії, за допомогою яких втілене в життя рішення буде відповідати запланованому та бажаному результату.</p>	<p>1. Кореляція запланованих результатів інформаційної взаємодії з функціональними критеріями діяльності ОМС Населення оцінює ступінь ефективності діяльності влади в залежності від рівня задоволення потреб громадян. Інколи результат виконаного рішення не відповідає інтересам населення. Тому важливо оприлюднювати не лише річні плани розвитку, а й забезпечувати кореляцію між процесами прийняття та виконання рішення на всіх етапах з можливістю пов'язати заходи виконання з очікуваним результатом. Отже, необхідно передбачити обов'язок ОМС не лише надавати інформацію про прийняте та виконане рішення, а й про всі проміжні етапи. Таким чином, відбудеться і кореляція між запланованими та втіленими у життя рішеннями, а і корекція з боку населення, в інтересах яких ці рішення виконуються.</p>
<p>2. Недискримінація будь-кого, пріоритетності прав і свобод громадян Взаємовідносини між суб'єктами місцевого самоврядування повинні забезпечуватися та здійснюватися на засадах рівності прав та свобод кожної особи чи груп осіб, рівності перед законом, поваги до гідності та забезпечення рівних можливостей [17], зокрема, для осіб з особливими потребами.</p>	<p>2. Вільний та безбар'єрний доступ до інформаційних технологій та ресурсів Рівень розвитку інформаційної інфраструктури, яка забезпечує доступ до інформаційних ресурсів та технологій для певних громадян або їх груп неоднаковий. Тому ОМС зобов'язані забезпечити вільний доступ до інформаційних технологій та ресурсів, які найбільш поширені, зручні, зрозумілі та оптимальні для населення певної території з врахування особливостей їх доступу до інформаційних технологій. Особлива увага має бути приділена громадянам з особливими потребами, щоб останні мали такі ж рівні права і можливості доступу та використання інформаційних технологій та ресурсів.</p>
3. Функціональний критерій – підвищення довіри населення до діяльності ОМС, зокрема до їх виконавчих органів	
<p>1. Планування та прогнозування. ОМС мають керуватися чіткими цілями, яких вони прагнуть досягти за час своєї діяльності. Тому ОМС зобов'язані планувати досягнення цілей щодо розвитку економіки, ресурсів та суспільних потреб шляхом визначення або комплексу відповідних заходів, або спеціальних цільових соціально-економічних програм розвитку.</p>	<p>1. Своєчасне інформування про короткострокові та середньострокові плани дій (програми розвитку) ОМС Законодавством передбачено формування програм економічного і соціального розвитку на принципах цілісності, об'єктивності, науковості, гласності самостійності та рівності [18]. Однак ні в законі, ні в постанові КМУ про розроблення прогнозних і програмних документів [19] не сказано про строки оприлюднення зазначених програм, а визначений зміст цих програмних документів не забезпечує детального уявлення про досягнення цілей розвитку певної території/галузі.</p>

	<p>Отже, принцип гласності реалізовано недостатньо. Звітність щодо виконання містить інформацію про використання коштів, однак не містить пояснювальної записки щодо результатів виконання запланованих заходів з вказівкою конкретних показників або відповідних індикаторів.</p> <p>Таким чином, інформаційна взаємодія повинна передбачати своєчасне детальне та вичерпне інформування щодо програм розвитку.</p>
<p>2. Підконтрольності, публічності Цей принцип в розумінні ст. 75 Закону [12] розуміється як інформування населення про виконання програм соціально-економічного та культурного розвитку, місцевого бюджету та інших питань шляхом звітування про свою діяльність перед територіальною громадою.</p> <p>Однак відсутність критеріїв якісного та кількісного наповнення та форми звіту призводять до вільного тлумачення зазначеної вимоги закону, і як наслідок-зловживань і недотримання зазначеного принципу.</p>	<p>2. Принцип конкретного визначення інформаційних прав, обов'язків та відповідальності суб'єктів ОМС.</p> <p>Закон [12] не конкретизує форми звітів залежно від суб'єкта місцевого самоврядування (звіт міського голови перед територіальною громадою; звіт міського голови про роботу виконавчих органів Рад; звіт депутатів перед виборцями; звіти виконавчих органів Рад перед територіальною громадою), не містить вимог до змісту та процедури підготовки звітів їх якісного та кількісного наповнення.</p> <p>Статути територіальних громад, регламенти Рад конкретно не деталізують положення закону щодо форми та змісту звітів, що призводить до вибіркового виконання суб'єктами місцевого самоврядування зазначених положень.</p> <p>Отже, на забезпечення дотримання принципу підконтрольності та підзвітності в місцевому самоврядуванні в нормативних актах слід конкретно закріпити інформаційні права та обов'язки суб'єктів місцевого самоврядування та відповідальність за їх неналежне виконання.</p>

Висновки.

1. Принципи права виступають в якості орієнтирів при формуванні правових норм, відбивають сутність та особливості правового регулювання, а також формують і забезпечують основні зв'язки, які реально існують у правовій системі та виступають як вектор розвитку і своєрідна система координат, в рамках та за напрямком якої буде розвиватись право.

2. При формуванні специфічних принципів інформаційного права у сфері правового регулювання інформаційної взаємодії суб'єктів місцевого самоврядування, вважаємо за доцільне визначати відповідні функціональні критерії діяльності ОМС на основі аналізу функцій місцевого самоврядування. В якості функціональних критеріїв діяльності місцевого самоврядування запропоновані наступні:

- підвищення якості життя громадян відповідно до стандартів, які демонструють більшість демократичних країн;
- максимальне залучення громадян до процесу прийняття рішень в системі місцевого самоврядування;
- підвищення довіри населення до діяльності ОМС, зокрема до їх виконавчих органів.

Запропонована система функціональних критеріїв діяльності ОМС надає можливість сформулювати методологічну базу для визначення специфічних принципів інформаційної взаємодії в місцевому самоврядуванні, які співвідносяться з відповідними принципами функціонування місцевого самоврядування.

3. Система специфічних правових принципів інформаційної взаємодії органічно корелює з принципами функціонування ОМС та дозволяє створити нормативно-правові умови формування інформаційних засад для забезпечення ефективного функціонування всієї системи місцевого самоврядування.

4. Запропоновану систему специфічних принципів інформаційної взаємодії необхідно імплементувати у законодавство шляхом прийняття нових або вдосконалення наявних правових норм з питань місцевого самоврядування.

Використана література

1. Теория государства и права : курс лекций ; под ред. Н.И. Матузова, А.В. Малько. – [2-е изд., перераб. и доп.]. – М. : Юристъ, 2001. – 776 с.
2. Скакун О.Ф. Теорія держави і права : підручник ; [пер. з рос.]. – Харків : Консум, 2001. – 656 с. – Режим доступу : <http://ukrkniga.org.ua/ukrkniga-text/687/81>
3. Брижко В.М. Особливості ознак та матеріальна специфічність у сфері інформаційного права // Інформація і право. – 2015. – № 1(13). – С. 15-25.
4. Беляков К.І. Організаційно-правове та наукове забезпечення інформатизації в Україні: проблеми теорії та практики : автореферат дис. д-ра юрид. наук : 12.00.07 – адміністративне право і процес ; фінансове право ; інформаційне право / К.І. Беляков. – К., 2009. – 38 с.
5. Кудрявцева С.П. Міжнародна інформація : навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів / С.П. Кудрявцева, В.В. Колос. – К. : Видавничий Дім “Слово”, 2005. – 400 с. – Режим доступу : <http://buklib.net/books/27583>
6. Сопілко І.М. Специфіка принципів окремих інститутів інформаційного права : порівняльно-правовий аналіз. – Режим доступу : http://vuzlib.com.ua/articles/book/24511Spe%D1%81if%D1%96ka_prin%D1%81ip%D1%96v_okremi/1.html
7. Коваленко Л.П. Принципи інформаційного права // Державне будівництво та місцеве самоврядування. – 2012. – Вип. 23. – С. 185-195. – Режим доступу : http://dSPACE.nulau.edu.ua/bitstream/123456789/2020/1/Kovalenko_185.pdf
8. Боднар І.Р. Інформаційне право країн західної Європи // Підприємництво, господарство і право. – 2011. – № 6. – С. 34-38. – Режим доступу : http://www.lac.lviv.ua/fileadmin/www.lac.lviv.ua/data/kafedry/MEV/Bodnar/Bodnar_Vyb_Pub_3.pdf
9. Баранов О.А. Правове забезпечення інформаційної сфери : теорія, методологія практика : монографія / О.А. Баранов. – К. : Едельвейс, 2014. – С. 497.
10. Кісіль З.Р. Адміністративне право : навч. посіб. / З.Р. Кісіль, Р.В. Кісіль. – [3-е вид.]. – К. : Алерта ; ЦУЛ, 2011. – 696 с. – Режим доступу : <http://westudents.com.ua/glavy/58001-2-osnovn-printsipi-derjavno-upravlnnya.html>
11. Падалко Г.В. Принципи місцевого самоврядування, принципи муніципального права та принципи служби в органах місцевого самоврядування в Україні: проблеми співвідношення та взаємодії. – Режим доступу : <http://dSPACE.nbu.gov.ua/bitstream/handle/123456789/63943/91PadaLko.pdf?sequence=1>
12. Про місцеве самоврядування в Україні : Закон України від 21.05.97 р. № 280/97-ВР. – Режим доступу : <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80>
13. Європейська хартія місцевого самоврядування : Закон України від 15.09.97 р. № 452/97 ВР. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua>
14. Цукан О.М. Правові засади місцевої демократії в Україні : стан проблеми та перспективи розвитку // Теорія та практика державного управління. – 2014. – Вип. 3(46). – Режим доступу : <http://www.kbuara.kharkov.ua/e-book/tpdu/2014-3/doc/3/04.pdf>

15. Про місцеве і регіональне самоврядування : Валенсійська декларація від 15 жовтня 2007 року. – Режим доступу : https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectID=09000016805d47c5

16. Серант А.Й. Зв'язки з громадськістю в системі місцевих органів влади (державно-управлінський аспект) : автореф. дис. на здобуття канд. наук з держ. управління : 25.00.01 – теорія та історія державного управління / А.Й. Серант. – Львів, 2006. – 11 с.

17. Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні : Закон України від 06.09.12 р. № 5207-VI. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/5207-17>

18. Про державне прогнозування та розроблення програм економічного і соціального розвитку України : Закон України від 23.03.00 р. № 1602-III – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1602-14>

19. Про розроблення прогнозних і програмних документів економічного і соціального розвитку та складання проекту державного бюджету : Постанова Кабінету Міністрів України : від 26.04.03 р. № 621. – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/621-2003-%D0%BF>

~~~~~ * * * ~~~~~